

Vägledning för skolans hantering av elever som uppfattas vara drogpåverkade inom ramen för verksamheten

Om denna vägledning

Arbetet med elever som är eller tros vara påverkade av droger är en komplex fråga som många av våra skolor uppfattar som svår och ur flera hänseenden problematisk. Som ett stöd för skolorna i tolkning och tillämpning av gällande lagar och bestämmelser har denna vägledning tagits fram.

Kort om skolans ansvar

Gymnasieskolan är en frivillig skolform, men en elev som har påbörjat en utbildning har rätt att fullfölja den. Utbildningen ska vara likvärdig och anpassas efter elevers individuella behov och förutsättningar. Skolan ansvarar för att utbildningen anordnas i en miljö som präglas av trygghet och studiero. Enligt Arbetsmiljölagen ska elever i gymnasieskolan också likställas med arbetstagare när det gäller arbetsmiljöarbete, vilket innebär att eleverna har samma rätt till en god arbetsmiljö som de anställda på skolan. Det systematiska arbetsmiljöarbetet innefattar bland annat att riskbedömningar ska göras i verksamheten och att handlingsplaner ska upprättas i de fall risker identifieras, till exempel i relation till berusningsmedel i kombination med farliga maskiner eller arbetsmoment.

Skolan ska arbeta hälsofrämjande och förebygga ohälsa bland eleverna. Det innebär bland annat att skolan ska ge eleverna kunskaper om droger och drogers inverkan på kroppen och andra risker förknippade med missbruk. Skolan ska även utbilda eleverna om arbetslivet samt rättigheter och skyldigheter i samhället. På skolan ska det också finnas ett elevhälsoteam. Elevhälsan kan vid behov utföra enklare vårdinsatser, men ska primärt arbeta just främjande och förebyggande för att stödja eleverna i utvecklingen mot målen. Det kan till exempel innebära att genomföra samtal med elever med riskbeteenden kopplat till droger eller att genomföra insatser på grupp- eller skolnivå om risker identifierats i verksamheten.

Om disciplinära åtgärder

Rätten till trygghet, studiero och en god arbetsmiljö innefattar givetvis alla elever, och innebär att skolan behöver verka för att ingen elev stör andra elevers trygghet och studiero eller genom sitt agerande orsakar arbetsmiljörisker för sig själv eller andra. I Skollagen regleras vilka disciplinära åtgärder skolan förfogar över för att vid behov förmå elever att ändra sitt beteende. Disciplinära åtgärder i skolan syftar inte till att straffa elever, utan till att trygga en god skolmiljö. Elevens vårdnadshavare bör informeras utan dröjsmål.

I första hand får både rektor och lärare vidta sådana tillfälliga och omedelbara åtgärder som är befogade för att tillförsäkra eleverna trygghet och studiero eller för att komma till rätta med en elevs ordningsstörande uppträdande. En sådan tillfällig åtgärd ska då stå i rimlig proportion till sitt syfte

och till övriga omständigheter. Till exempel kan en lärare besluta att en elev som visar tecken på nedsatt reaktionsförmåga, till exempel på grund av berusning eller svår sömnbrist, nekas att delta i ett praktiskt moment på en lektion. Om elevens uppträdande skrämmer andra elever eller hotar genomförandet av undervisningen kan rektor till exempel skicka hem eleven för dagen.

Både rektor och lärare får också beslagta föremål som stör undervisningen eller utgör ett riskmoment. Beslag i form av narkotikapreparat (liksom vapen) ska polisanmälas och därefter inte återlämnas till eleven med mindre än att polisen fattar ett sådant beslut. Andra föremål ska vanligen återlämnas senast vid skoldagens slut.

Rektor har också möjlighet att utfärda en skriftlig varning innehållande information om vilka åtgärder som kan komma att vidtas om eleven inte ändrar sitt beteende. Mer ingripande åtgärder som rektor förfogar över inkluderar att tillfälligt flytta eleven till en annan klass eller till en annan skola, till exempel för att bryta upp negativa gruppkonstellationer.

Slutligen har huvudmannen möjlighet att helt eller delvis stänga av en elev från undervisningen för en kortare eller längre period. Det kan till exempel innebära att en elev nekas att delta i APL om det är uppenbart olämpligt, eller att eleven under en period helt nekas att delta i skolans verksamhet. Beslut om avstängning kan också, fram tills dess att huvudmannen har fattat sitt beslut, fattas av rektor (dock endast under en eller i undantagsfall två veckor).

Om drogtest

Det är inte ovanligt att skolor vill genomföra drogtest när elever tros använda droger, trots att Skolinspektionen tar ställning emot sådana tester i skolan. Ett drogtest räknas som ett kroppsligt ingrepp, och skyddet mot påtvingade kroppsliga ingrepp i allmän verksamhet (vilket innefattar friskolor) är grundlagsskyddat i Sverige. Det innebär att ett drogtest inte kan genomföras om det inte är säkert att personen frivilligt och utan oro för repressalier går med på det. Anledningen till att Skolinspektionen tar avstånd från drogtest är just att det bedöms vara omöjligt att styrka att elever inte känner sig pressade att delta.

Det råder också ofta en viss övertro på drogtesternas tillförlitlighet och användbarhet. Dels är det många droger som inte syns i ett drogtest, dels är det inte omöjligt att på olika sätt påverka testresultatet. Det är emellertid också så att ett positivt drogtest inte egentligen visar att personen var påverkad när testet togs, då många substanser finns kvar i blodet under en längre tid utan att för den skull påverka reaktionsförmåga, beteende etc. Det enda ett positivt test visar är alltså att personen vid något tillfälle använt droger, dock inte huruvida personen varit påverkad i samband med en viss aktivitet, till exempel i samband med skolans undervisning. Därför kan ett drogtest till exempel aldrig användas för att styrka ett beslut om disciplinära åtgärder.

Mot bakgrund av att skolans tillsynsmyndighet tar avstånd från drogtest i skolan, samt utifrån den låga användbarheten i resultat av sådana test, rekommenderas inte att drogtest genomförs i verksamheten. Inte heller att ett resultat från ett drogtest begärs.

Om arbetsplatsförlagt lärande

Inför APL-perioden ska en särskild riskbedömning göras för varje elev. Det är rektor som ansvarar för att en bedömning görs av huruvida arbetsplatsens arbetsmiljö- och säkerhetsarbete är adekvat för

att erbjuda eleven en god arbetsmiljö. I en sådan bedömning ingår både en analys av risker och en beskrivning av hur sådana risker kan motverkas, vilket kan inkludera frågor om berusningsmedel i kombination med riskfyllda arbetsmoment. Skulle ett tillbud eller en olycka ändå inträffa är det av ansvarsskäl viktigt att en sådan bedömning gjorts och att eleven fått goda förutsättningar att arbeta på ett säkert sätt. Det är emellertid eleven som ansvarar för att följa säkerhetsföreskrifter, till exempel att använda tillgänglig skyddsutrustning och inte utföra riskfyllda arbetsmoment under inverkan av berusningsmedel. Skolan behöver särskilt säkerställa att eleverna fått adekvat information om detta ansvar.

Det händer att företag som erbjuder skolan APL-platser genomför drogtestar med sina anställda och då även begär att eleverna ska delta i tester. Att företag tester sina anställda är relativt oproblematiskt eftersom företaget inte utgör en allmän institution. Eleverna bör dock innan en APL-period informeras om att de kan uppmanas att delta och att sådana tester alltid är frivilliga för skolelever. Om en elev nekas att vara kvar på en APL-plats efter att ha valt att inte delta i ett drogtest ansvarar huvudmannen för att eleven på annat sätt får de APL-veckor som minst ska ingå i utbildningen.

Om samverkan med andra aktörer

Samarbeten mellan fristående skolor och kommunens verksamheter uppmuntras, t.ex. sådana samarbeten som syftar till att stärka det främjande och förebyggande arbetet med ungdomarna i kommunen gällande droger och andra berusningsmedel. De policydokument, riktlinjer eller liknande som kommunens skolor tar fram för sin verksamhet gäller emellertid endast för elever som går på kommunens skolor. Det innebär bland annat att en policy som innefattar drogtestar i kommunens utbildningsverksamhet inte gäller för fristående skolors elever. Anledningen är att kommunen inte är huvudman för elever som går på friskolor och alltså inte bär ansvaret för eleverna i det hänseendet.

Alla som arbetar i skolan är skyldiga att göra en anmälan till kommunens socialnämnd om man befarar att en omyndig elev far illa. Det kan, bland många andra saker, handla om att en elev skadar sin hälsa genom ett riskabelt bruk av alkohol eller narkotika. Anmälningsskyldigheten är personlig vilket innebär att ansvaret inte kan överlåtas på någon annan (vilket dock inte ska uppfattas som att anmälan inte i praktiken kan genomföras av någon annan på skolan).

Skolan har också möjlighet att anmäla brottsliga handlingar till polisen. Det finns emellertid ingen sådan skyldighet (med undantag för mycket grova brott). En grundregel är att situationer då skolans lokaler och utrustning används för brottsliga handlingar, t.ex. om skolbyggnaden används för drogförsäljning, normalt ska anmälas till polisen. (Observera emellertid att särskilda regler gäller för elevhälsans medicinska insats, detta av sekretessskäl.)

BILAGA 1: Några fallbeskrivningar

Kortsiktigt: Om en elev kommer märkbart påverkad till skolan

En elev som kommer till skolan märkbart påverkad kan givetvis nekas att delta i sådana undervisningsmoment som innebär en risk för skador eller olyckor. Både rektor och undervisande lärare kan fatta beslut om en sådan "tillfällig och omedelbar åtgärd" enligt Skollagens femte kapitel. Om det är nödvändigt utifrån övriga elevers trygghet och studiero kan rektor eller en lärare skicka hem en elev med stöd i samma skrivelse. Rektor eller en lärare kan dock inte med stöd av denna paragraf säga att eleven inte får komma tillbaka eller delta i undervisningen nästkommande dag.

Om eleven i fråga är omyndig ska vårdnadshavare kontaktas och om oro föreligger för att en omyndig elev far illa ska anmälan även göras till Socialnämnden.

Om eleven vägrar att lämna skolans område eller uppträder hotfullt eller våldsamt kan polis tillkallas.

Om eleven bedöms ha gjort sig skyldig till allvarigare förseelser i samband med händelsen, eller om eleven vid upprepade tillfällen uppträtt olämpligt och stört ordningen, ska rektor se till att en utredning inleds. Beroende på vad utredningen visar ska rektor tillse att nödvändiga åtgärder genomförs för att förmå eleven att ändra sitt beteende. Rektor kan välja att utfärda en skriftlig varning innehållande information om vilka åtgärder som kan komma att vidtas vid upprepade incidenter.

Om så är nödvändigt utifrån den uppkomna situationen kan huvudmannen fatta beslut om avstängning. Om huvudmannens beslut inte kan inväntas får rektor fatta beslut om omedelbar avstängning i upp till en vecka. Rektors beslut gäller emellertid endast tills dess att huvudmannen prövat ärendet.

Vid beslut om avstängning ska kommunen underrättas om att eleven inte kommer att delta i skolans verksamhet under tiden för avstängningsbeslutet.

Händelsen kan också få som följd att tidigare riskbedömningar behöver uppdateras.

Långsiktigt: Vid löpande känd eller misstänkt problematik

En elev som uppger för skolans personal att hen använder droger ska få den hjälp skolan kan erbjuda för att hen ska kunna fullgöra utbildningen. Det kan handla om kurativa samtal, remittering till primärvården, konsultation av skolsköterska eller liknande insatser. En elev som skolan eller vårdnadshavare misstänker använder droger men som inte själv inte medger detta ska ändå erbjudas det stöd som skolan har att erbjuda. Skolan kan dock inte tvinga eleven att delta i t.ex. kurativa samtal eller att besöka primärvården.

Oavsett om eleven medger att hen använder droger eller inte ska vårdnadshavare för omyndig elev kontaktas om sådana indikationer finns. Normalt ska även anmälan göras till socialnämnden.

Om misstankar finns om att elever använder droger ska hänsyn till detta tas i genomförandet av den riskbedömning som rektor enligt Arbetsmiljölagen ansvarar för i anslutning till praktiska arbetsmoment. När en risk identifierats ska en handlingsplan upprättas. Handlingsplanen kan till exempel innehålla uppgifter om vilka åtgärder läraren bör vidta om en elev kommer till lektion och uppvisar tecken på att vara påverkad.

Eleven ansvarar för att följa de säkerhetsföreskrifter som gäller och rektor bär alltså inte ansvar för elevens agerande, endast för att riskbedömningar genomförts och att skäliga åtgärder vidtagits för att motverka identifierade risker.

Vad gäller utbildningar med APL eller andra praktiska inslag kan huvudmannen besluta om avstängning om det är uppenbart olämpligt att eleven deltar i den praktiska tjänstgöringen. Avstängningen kan gälla helt eller delvis. Med "uppenbart olämpligt" menas till exempel att eleven vid flera tillfällen i nära anslutning till beslutet varit märkbart påverkad i skolan eller att eleven visar andra tecken på att inte kunna genomföra centrala arbetsuppgifter på ett säkert sätt. Detta kan, förutom drogproblematik, hänga samman med exempelvis sjukdomstillstånd. Om huvudmannens beslut inte kan inväntas får rektor fatta beslut om omedelbar avstängning i upp till en vecka. Beslutet gäller emellertid endast tills dess att huvudmannen prövat ärendet. Vid beslut om avstängning ska kommunen underrättas om att eleven inte kommer att delta i skolans verksamhet under tiden för avstängningsbeslutet.

Om eleven gör sig skyldig till allvarigare förseelser eller vid upprepade tillfällen uppträder olämpligt och stör ordningen ska rektor se till att en utredning inleds. Beroende på vad utredningen visar ska rektor tillse att nödvändiga åtgärder genomförs för att förmå eleven att ändra sitt beteende. Rektor kan välja att utfärda en skriftlig varning innehållande information om vilka åtgärder som kan komma att vidtas vid upprepade incidenter.

Om så är nödvändigt utifrån den uppkomna situationen kan huvudmannen fatta beslut om omedelbar avstängning. Om huvudmannens beslut inte kan inväntas får rektor fatta beslut om omedelbar avstängning i upp till en vecka. Beslutet gäller emellertid endast tills dess att huvudmannen prövat ärendet. Vid beslut om avstängning ska kommunen underrättas om att eleven inte kommer att delta i skolans verksamhet under tiden för avstängningsbeslutet.

Om eleven, på grund av avstängning från praktiska delar av utbildningen, avstängning från hela utbildningen eller på grund av personliga förhållanden som gör det svårt att verka inom yrket, är i behov av byte av studieväg erbjuds lämpligen samtal med studie- och yrkesvägledare.

En elev säljer och/eller förvarar droger på skolan

Om skolans personal får indikationer på att en elev säljer droger på skolan ska personalen ta kontakt med skolans rektor. Rektor bör polisanmäla händelsen då det är skolans lokaler som nyttjas för brottslig verksamhet. Misstänker skolans personal även att eleven förvarar droger på skolan bör även detta förmedlas till polisen. Det är polisen som sedan får göra bedömningen om det finns tillräcklig grund för att exempelvis söka igenom elevens skåp.

Har skolans rektor fått tillräckligt starka indikationer på att den utpekade eleven har utfört försäljningen kan det dessutom vara tillräcklig grund för att stänga av eleven i enlighet med femte kapitlet skollagen. En sådan avstängning ska inte rektor besluta om utan beslutet ska fattas av skolans huvudman.

Om eleven i fråga är omyndig ska vårdnadshavare kontaktas och om oro föreligger för att en omyndig elev far illa ska anmälan även göras till Socialnämnden.

Kontaktpersoner vid frågor gällande:

Juridik:

Mattias Flodwall Mattias.Flodwall@academia.se

Frida Qvant Frida.Qvant@academia.se

Elevhälsa:

Marte Torp marte.torp@academia.se

Övriga frågor:

Kontakta kvalitets- och utvecklingsansvarig för ditt gymnasieområde

BILAGA 2: Hänvisning till lagtexter

Om rätt till utbildning i gymnasieskolan

- Rätt till utbildning i gymnasieskolan: *15 kap 5 § skollag* (vilken målgrupp som är behörig att börja), *15 kap 33 skollag* (vilka som ska tas emot), *16 kap. 37-38 §§ skollag* samt *17 kap. 15§ skollag* för introduktionsprogram (rätten att fullfölja).
- Likvärdig utbildning: *1 kap. 9 § Skollag*

Trygghet och studiero

- *5 kap. 3 § Skollag*

Disciplinära åtgärder och andra särskilda åtgärder:

- *5 kap. 6-24 §§ Skollag*

Skydd mot kroppsliga ingrepp:

- *2 kap. 6 § Regeringsformen*

Arbetsmiljö och säkerhet

- Elever räknas som arbetstagare: *1 kap 3 § Arbetsmiljölagen*
- Allmänna skyldigheter: *3 kap 1-3 § Arbetsmiljölagen*
- Arbetstagarens ansvar: *3 kap. 4 § Arbetsmiljölagen*
- Riskbedömning: *8 § Arbetsmiljöverkets föreskrifter om systematiskt arbetsmiljöarbete*

Orosanmälan:

- *14 kap. 1 § Socialtjänstlagen*

Elevhälsa:

- Tillgång och uppdrag: *2 kap 25 § Skollag*

Elevhälsans medicinska insats (EMI):

- Sekretess: *7 kap. 1 § sekretesslagen*